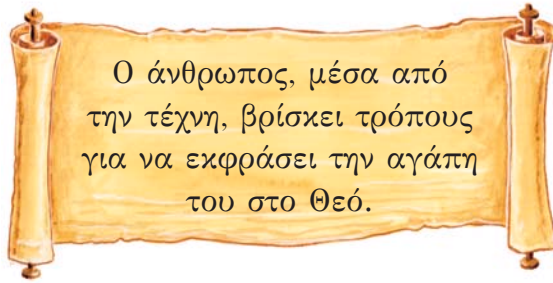

4.7 Ψηφιδωτά καλλιτεχνήματα

- Α. Μια αρχαιοελληνική τεχνική υπηρετεί τη χριστιανική τέχνη.
- Β. Τα ψηφιδωτά απαιτούν ιδιαίτερη τεχνική και πολύ κόπο.
- Γ. Το αισθητικό αποτέλεσμα των ψηφιδωτών είναι εντυπωσιακό και αποδεικνύει την οικονομική και πολιτική άνθηση ενός τόπου.

Η Ανάσταση
(ψηφιδωτή παράσταση από
την Ι. Μ. Δαφνίου, τέλη 11ου αι. μ.Χ).

Μια επίσκεψη στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας

Σήμερα η τάξη μας επισκέφθηκε το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας. Ήταν μια ευκαιρία να δούμε από κοντά, όλα εκείνα τα αντικείμενα τέχνης που χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς για τη διακόσμηση των ναών και τη λατρεία του Θεού. Μια ειδική **μουσειοπαιδαγωγός** μας μίλησε για τη χριστιανική τέχνη και μας ξενάγησε στο μουσείο. Περάσαμε απ' όλες τις αίθουσες και θαυμάσαμε τις φορητές εικόνες, τις τοιχογραφίες και τα ξυλόγλυπτα αντικείμενα, τα ιερά σκεύη τα άμφια και τα χειρόγραφα.

Τα ψηφιδωτά

Στο εργαστήριο συντήρησης του μουσείου συναντήσαμε ένα συνεργείο που εργαζόταν για την αποκατάσταση μιας εικόνας, φτιαγμένης από μικρές χρωματιστές πέτρες. Η μουσειοπαιδαγωγός μας εξήγησε ότι είναι ψηφιδωτό και μας μίλησε για την ιδιαίτερη αυτή τέχνη.

Η ιστορία της τέχνης των ψηφιδωτών

«Η τέχνη και η τεχνική των ψηφιδωτών παιδιά, μας έρχεται από τους **ελληνιστικούς** και ρωμαϊκούς χρόνους», μας είπε. «Εκείνη την εποχή τα ψηφιδωτά δημιουργούνταν από μικρά κομμάτια μαρμάρου ή χρωματιστές πέτρες και χρησιμοποιούνταν για τη διακόσμηση των δαπέδων δημοσίων κτηρίων και ναών, αντικαθιστώντας σε πολλές περιπτώσεις την πανάκριβη μαρμάρινη επένδυση, αφού τα πολύχρωμα ψηφιδωτά προκαλούσαν μεγάλη εντύπωση και έδιναν το ίδιο αίσθημα πολυτέλειας. Η παράδοση αυτή συνεχίστηκε για πολλά χρόνια. Έτσι, συναντούμε ψηφιδωτές απεικονίσεις στα δάπεδα πολλών πρωτοχριστιανικών ναών. Κατά τη βυζαντινή περίοδο, η τέχνη του ψηφιδωτού εξελίσσεται και χρησιμοποιείται αντί της τοιχογραφίας, αφού αντέχει στον

χρόνο και δημιουργεί εντύπωση. Οι ψηφίδες τώρα γίνονται πιο ακριβές και πολύτιμες. Ως ψηφίδα χρησιμοποιείται χρωματιστό γυαλί ή κεραμίδι, επενδυμένο με φύλλο χρυσού και ασημιού, προστατευμένο με γυαλί. Οι ψηφιδωτές παραστάσεις διακοσμούν πλέον τοίχους, οροφές και φορητές εικόνες, ενώ τα θέματά τους αντλούνται από πρόσωπα, σκηνές ή γεγονότα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης».

Η τεχνική του ψηφιδωτού είναι δύσκολη και επίπονη διαδικασία

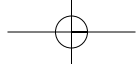
«Η τεχνική του ψηφιδωτού απαιτεί μεγάλη επιδεξιότητα στην προετοιμασία του, στην επιλογή των ψηφίδων, αλλά και ταχύτητα κατά την τοποθέτησή τους, αφού ο τοίχος πρέπει να παραμείνει νωπός κατά τη διάρκεια της σύνθεσης του ψηφιδωτού, ώστε να επιτυγχάνεται η σωστή εφαρμογή των ψηφίδων. Το αποτέλεσμα των ψηφιδωτών παραστάσεων είναι μοναδικό και εντυπωσιακό και αποτελεί έξοχο δείγμα εκκλησιαστικής τέχνης. Και είναι πραγματικά θαύμα, πώς, από τόσο μικρά υλικά, όπως μια πετρούλα ή ένα κομμάτι γυαλί, μπορούμε να φτιάξουμε εικόνες με τις οποίες να υμνείται και να δοξολογείται ο Θεός». Τα τελευταία λόγια της μουσειοπαιδαγωγού μας έκαναν μεγάλη εντύπωση. Γιατί τα περισσότερα παιδιά σκεφθήκαμε, ότι η αξία της τέχνης δεν βρίσκεται σε ακριβά ή περίεργα υλικά, αλλά στην ικανότητα του καλλιτέχνη να ταιριάζει τα δώρα της φύσης με τα έργα των ανθρώπων, δίνοντάς τους χρώμα και κίνηση, έκφραση και ζωντάνια!

Ο Χριστός Παντοκράτορας
(ψηφιδωτό στον τρούλο του ναού της Παμμακαρίστου, Κωνσταντινούπολη, 1310).

Ο Χριστός με τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Μονομάχο και την αυτοκράτειρα Ζωή
(Κωνσταντινούπολη, Αγία Σοφία).

Εργασίες

1. Θέμα για συζήτηση.

Παρατηρούμε τα ψηφιδωτά και τις τοιχογραφίες που βρίσκονται σε κάποιο μνημείο, π.χ. στη Μονή Δαφνίου, στην Κωνσταντινούπολη ή στις συλλογές του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου. Ποιος από τους δύο τρόπους διακόσμησης είναι περισσότερο εντυπωσιακός και γιατί;

2. Επιλέγουμε το Σωστό (Σ) ή το Λάθος (Λ) (συμβουλευόμαστε και τα παραθέματα).

α. Τα ψηφιδωτά πρωτοδημιουργήθηκαν στους αρχαϊκούς χρόνους.	Σ	Λ
β. Τα ψηφιδωτά κατασκευάζονται με φυτικά χρώματα.	Σ	Λ
γ. Οι ψηφίδες είναι μικρά κομμάτια μαρμάρου, γυαλιού ή κεραμιδιού.	Σ	Λ
δ. Οι ψηφίδες προστατεύονται με γυαλί.	Σ	Λ
ε. Τα ψηφιδωτά αποδείκνυαν το οικονομικό επίπεδο μιας περιοχής.	Σ	Λ
στ. Η τέχνη του ψηφιδωτού άκμασε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.	Σ	Λ
ζ. Τα ψηφιδωτά αντικαθιστούσαν τα ξύλινα δάπεδα των ναών.	Σ	Λ
η. Το ψηφιδωτό αντέχει στον χρόνο λιγότερο από μια τοιχογραφία.	Σ	Λ

3. Ένας ψηφοθέτης, αφού ολοκλήρωσε μια ψηφιδωτή παράσταση με την Παναγία να κρατά το Χριστό, άφησε ένα κείμενο στους μαθητές του με τεχνικές συμβουλές για το έργο αλλά και με τα συναισθήματα και τις εντυπώσεις του γι' αυτό. Προσπαθήστε να φανταστείτε και να καταγράψετε όσα ανέφερε στο κείμενό του ο ψηφοθέτης (η εργασία μπορεί να έχει και τη μορφή ημερολογίου).

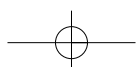
Παραθέματα

★ *Η ανάγκη του ανθρώπου να δημιουργήσει ένα όμορφο και στεγανό δάπεδο οδήγησε στην ανακάλυψη του ψηφιδωτού. Χρησιμοποίησε λοιπόν φυσικά υλικά, όπως βότσαλα από τα ποτάμια ή τις ακρογιαλιές, τοποθετώντας τα με διακοσμητική διάθεση.*

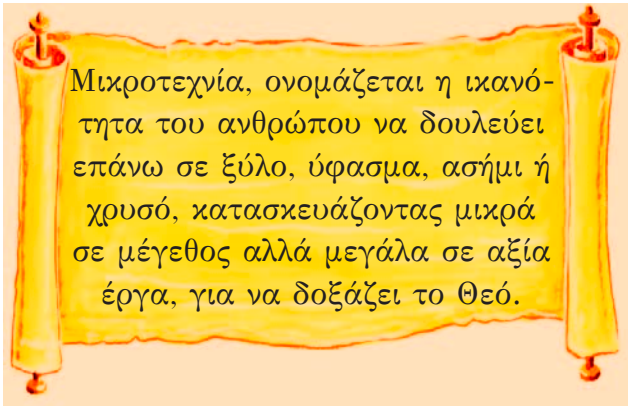
(Τα μυστικά ενός μνημείου, Εκπαιδευτικό υλικό για τη Μονή Δαφνίου, Έκδοση ΥΠ.ΠΟ. Αθήνα 1999)

★ *Το ψηφιδωτό στα ανώτερα τμήματα προτιμήθηκε για την ωραιότητα και φωτεινότητά του, καθώς και το παιχνίδισμα του φωτός, όταν αυτό αντανακλάται στις χρωματιστές ψηφίδες. Σε σύγκριση με την τοιχογραφία είχε μεγαλύτερη αντοχή στο χρόνο και έδινε την εντύπωση εξαιρετικής λαμπρότητας.*

(Τα μυστικά ενός μνημείου, Εκπαιδευτικό υλικό για τη Μονή Δαφνίου, Έκδοση ΥΠ.ΠΟ. Αθήνα 1999)

4.8 Μικροτεχνήματα

- Α. Παραδοσιακοί τεχνίτες, με σεβασμό στην παράδοση και αγάπη στο Θεό, δημιουργούν έργα τέχνης.
 Β. Η Χρυσοκεντητική, η Ξυλογλυπτική, η Αργυροχοΐα και η Χρυσοχοΐα αποτελούν τέχνες που δημιουργούν μικροτεχνήματα.
 Γ. Τα ιερά σκεύη και η χρησιμότητά τους στη λατρεία του Θεού.

Άγιο Ποτήριο, το λεγόμενο των Κομνηνών (Ι.Μ. Πρέβελι, Κρήτη, 1958).

Όπως θυμόμαστε από την επίσκεψη των παιδιών στο εργαστήριο του κύριου Γιάννη, η Εκκλησία μας χρησιμοποιεί στη λειτουργική της ζωή αντικείμενα, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις αποτελούν έργα τέχνης. Τέτοια αντικείμενα είναι ο Σταυρός, το Άγιο Ποτήριο (Δισκοπότηρο), το θυμιατό, η Κολυμβήθρα, τα άμφια του ιερέα αλλά και αντικείμενα που αποτελούν τον διάκοσμο του ναού, όπως τα ξυλόγλυπτα εικονοστάσια.

Όλα αυτά τα αντικείμενα που βλέπουμε να χρησιμοποιεί η Εκκλησία μας στις ακολουθίες της και ορισμένα από αυτά θαυμάζουμε σε κάποια μουσεία, ανήκουν σε μια μορφή τέχνης που έχει ιστορία αιώνων και λέγεται «Μικροτεχνία». Πρωτοεμφανίστηκε σε αρχαίους πολιτισμούς, από τους οποίους, καλλιτέχνες που αγαπούσαν την Εκκλησία, δανείστηκαν πολλά στοιχεία. Έτσι, δουλεύοντας επάνω σε ασήμι ή χρυσό, ύφασμα ή ξύλο, δημιούργησαν όλα αυτά τα «Μικροτεχνήματα», δηλαδή μικρά σε μέγεθος αλλά μεγάλα σε αξία έργα ευχαριστίας και δοξολογίας του Θεού. Αυτή λοιπόν η ικανότητα των ανθρώπων να εργάζονται επάνω στα υλικά αυτά ονομάζεται «Μικροτεχνία».

Αργυροχοΐα, Χρυσοχοΐα, Χρυσοκεντητική, Ξυλογλυπτική

Η αργυροχοΐα και η χρυσοχοΐα είναι οι τέχνες στις οποίες ο τεχνίτης **σμιλεύει** με μικροσκοπικά εργαλεία μορφές, πα-

Η τέχνη υπηρετεί τη λατρεία του Θεού

Η Μικροτεχνία αποτελεί τέχνη που ακολουθεί την παράδοση

Θυμιατό σε σχήμα ναού, στολισμένο με σμάλτο και πετράδια (Ι. Μ. Αγ. Αικατερίνης Σινά, 17ος αι.).